

Tone Zorn

»MURSKA STRAŽA« O SLOVENSKI SEVERNI MEJI IN O PREKMURJU
V LETIH 1919/1922

I

Kot je znano, je pričel v Gornji Radgoni aprila 1919 izhajati poseben, obmejnim Slovincem namenjen list Murska straža. V uvodni številki lista beremo, da hoče zastopati »koristi naših obmurskih Slovencev, murskega polja, vzhodnih Slovenskih goric, našega Prekmurja«. Izdajatelji lista so zagotavljali, da se v strankarski boj ne bodo vmešavali, ker da »je pri nas ob meji... vsako strankarstvo naša narodna smrt«. List bo podpiral, so podarjali, vse, kar je »narodno, slovensko«, in vse, »kar je dobro«; odločno pa bo nastopil proti vsem narodnim odpadnikom. Med obei je bila tudi napovedana posebna pozornost slovenskemu delovnemu človeku.¹

Značilno je, da je Murska straža že takoj v začetku naletela na težave. Tako izvemo, da so slovenski radgonski nasprotniki zagrozili tamkajšnji tiskarni z bojkotom, kolikor bi tiskala slovenski list. V ta namen se je pripravljali odbor brzojavno obrnil na deželno vlado v Ljubljani ter zaprosil generala R. Maistra za posredovanje. V odgovor na grožnjo radgonskih Nemcev je deželna vlada sklenila »rekvirirati« tiskarno ter s tem omogočiti izid prve številke Murske straže.²

Ob obletnici izhajanja Murske straže beremo, da je bila »smela misel izdajati list v ponemčenem mestu, v katerem preje ni izhajal noben list: kjer je naščuvano malomeščanstvo sovražilo vsako slovensko besedo; kjer so cveli izrodki narodnega odpadništva bujneje kot kje drugod, kjer je nekaj tednov pred prvo številko 'Murske straže' tekla jugoslovanska kri, prelita v boju z nemškimi banditi, ki so tudi še nekaj mesecev pozneje ogrožali našo obmejno postojanko«. V povzetem uvodniku najdemo zagotovilo, da list v preteklem letu ni nastopal proti poštenim Nemcem, pač pa da je strogo ločil »prave Nemce od tistih, kateri so zapisali na svoj politični prapor staro predvojno sovraštvo proti 'manjvrednim Slovincem'«. Dalje izvemo, da bo dobil novo tiskarno.³

In kako je Murska straža sledila tako zastavljenemu programu (njeno pisanje na socialnem področju puščamo ob strani)? Predvsem je list vsestransko zagovarjal pripadnost Radgone ter širšega murskega prostora ter Prekmurja Jugoslaviji. To je bil eden od vzrokov, da mu zategadelj ni bila blizu madžarska sovjetska republika in njen »boljševizem«. Razumljivo je tudi, da je list vsestransko nastopal proti nemškemu nacionalizmu ter proti njegovim zahtevam. Dalje je omenjal takratne ukrepe jugoslovanskih oblasti, med njimi na primer tistega o zaprtju demarkacijske črte z Avstrijo leta 1919. Zanimivo je, da je Murska straža opravičevala to zaprtje tudi z boljševiško nevarnostjo ter pri tem kazala na sočasni sovjetski republiki na Bavarskem in na Madžarskem, pa tudi na tihotapljenju hrane prek demarkacijske črte na avstrijsko štajersko.⁴

Med vprašanji, ki se jih je loteval list takoj po ustanovitvi, je bil seveda nemir na jugoslovansko-avstrijski demarkacijski črti, pogojen še zlasti z znanim nemškonacionalnim napadom na Radgono v prvih februarjskih dneh 1919. Morda nismo daleč od resnice, če zapišemo, da je prav uspešna

¹ Murska straža (MS), 19. april 1919, št. 1.

² MS, 24. april 1919, št. 2.

³ MS, 17. april 1920, št. 16.

⁴ MS, 19. april 1919, št. 1.

zavrnitev nemškega napada bila ena od spodbud, ki so pogojile pričetek izhajanja lista, o katerem poročamo. Med v listu objavljenimi vestmi vse-kakor zasluži pozornost vest, da so nasprotniki 21. aprila 1919 streljali na osebni vlak, ki je vozil iz Ljutomera proti Špiljam. Razumljivo je, da je Murska straža tedaj zahtevala, »da naša vlada odločno in brezobzirno nastopi, sicer bo prepozno«. Ob tem najdemo trditve, da na območju tako imenovanega nevtralnega pasu med obema spornima stranema Nemci pripravljajo podoben napad, kot je bil meseca februarja. Tamkajšnji Nemci naj bi bili oboroženi, nadaljnja njihova oborožitev pa naj bi bila v Purkli. Ponekod naj bi med prebivalce razdelili ročne granate.⁵ Okrepljeno dejavnost nemškoštajerskih nacionalcev je list povezoval s tedaj neuspelo slovensko ofenzivo na Koroškem: nemški protitudar bi namreč utegnil potisniti »demarkacijsko črto daleč na slovensko ozemlje«. Kot nepotrjeno vest je Murska straža poročala, da je neposredno za nevtralnim pasom v Wildonu pa tudi drugod »večje število bojaželjnih nemških akademikov«. Poročala je tudi, da je bil 13. maja v Stradonu zaupni sestanek nemških nacionalcev (med njimi je bil tudi apaški učitelj Gross), namenjen vnovičnemu napadu na Radgono.⁷

Videti je, da je ponekod prihajalo do fizičnega obračunavanja med Slovenci in njihovimi nasprotniki. Primer take vrste je bil v Mariji Snežni, kjer so nasprotniki na pobudo tamkajšnjega nadučitelja razbili shod slovenske stranke.⁸ Ostalo pa ni le pri tem, saj je 25. aprila neznanec umoril Mateja Pintariča, ustanovitelja Slovenskega katoliškega društva v Dedoncih.⁹ Oblasti so tudi postale pozorne na protislovenske letake, ki so jih širili nasprotniki (»hujskači«), okrajni glavar pa je opozarjal, da je »sedaj sveta dolžnost vsakogar..., da napravimo red v svoji hiši«, tistega pa, ki »tajno hujska in širi nezadovoljstvo«, pa naj se »brezobzirno ovadi in izroči roki pravice«.¹⁰

Zanimiva je dalje vest, da je 17. aprila mariborski okrajni glavar napovedal, da bodo na zasedenem območju lipniškega, cmureškega in radgonskega okraja odstavljene nemški in »nemčurški« župani ter zamenjani s slovenskimi gerenti. Poleg tega bodo šole v Špilju, na Ščavnici, Račah in v Rogatcu pri Cmureku spremenjene v slovenske.¹¹

Med vprašanji, s katerimi se je v začetku leta 1919 ukvarjala slovensko-jugoslovanska uprava, je bila tudi preskrba prizadetega prebivalstva. Delen ukrep v tej smeri, ki smo ga že omenili, je bilo preprečevanje tiho-tapljenja živil z jugoslovanske na avstrijsko stran. O širini problema nedvomno priča dejstvo, da je bil prav na pobudo Murske straže 4. maja sklican poseben sestanek o tem vprašanju. O sestanku iz lista izvemo, da so ob tej priložnosti ustanovili dvanaajstčlanski »konzorcij«, sestavljen iz tamkajšnjih Slovencev ter slovenskih uradnikov. List je poročal, da je konzorcij »prevzel prehrano teh krajev (mišljeno je bilo radgonsko območje na obeh straneh Mure s kakimi tisoč prebivalci) ter bo skušal s pomočjo deželne vlade odstraniti nevzdržljive prehranjevalne razmere v zasedenem ozemlju, kateri ogrožajo tudi naše politične interese«. Konzorcij naj bi deloval vse do ustanovitve posebnega prehranjevalnega urada pri radgonskem okrajnem glavarstvu.¹²

Le nekaj dni za to pobudo je ministrstvo za prehrano, odsek za Slovenijo, poverilo oskrbo Radgone tamkajšnjemu slovenskemu trgovcu Francu

⁵ MS, 26. april 1919, št. 2.

⁶ MS, 10. maj 1919, št. 4.

⁷ MS, 17. maj 1919, št. 5.

⁸ MS, 26. april 1919, št. 2.

⁹ MS, 3. maj 1919, št. 3.

¹⁰ MS, 7. junij 1919, št. 8.

¹¹ MS, 26. april 1919, št. 2.

¹² MS, 10. maj 1919, št. 4.

Čehu (?) ter mu kot nadzorni organ poleg tamkajšnjega okrajnega glavarja dodalo še poseben prehranjevalni sosvet.¹³

Videti je, da je skušala nasprotna stran napore te vrste razvrednotiti z govoricami o zastrupljenih jugoslovanskih živilih. Prav tako so širili vest, da bo treba ob prevzemu živil podpisati izjavo za Jugoslavijo. Murska straža je k temu dodajala, da je mirovna konferenca v Parizu že odločila državno pripadnost Radgone Jugoslaviji, zato je tudi »prva dolžnost« ljubljanske vlade, da skupaj z omenjenim konzorcijem »prevzame prehrano v svoje roke«.¹⁴

Nastopanje Murske straže je bilo še zlasti usmerjeno k obrambi slovensko-jugoslovanskih pravic do Radgone in širšega radgonskega območja. List je zagotavljal, da je »Radgona umetno ponemčurjen otok, obdan s slovenskim prebivalstvom, od katerega živi mesto in je radgonske trgovce in obrtnike le slovenska okolica napravila za bogataše, kar vsak pameten Radgončan tudi trdi«. V dokaz je list omenjal, da ima od 735 družin na območju Radgone le 285 nemški priimek, 40 družin je prištel med tujce (Madžare, Italijane ter Angleže), vse ostale družine pa naj bi imele slovenski priimek, med njimi tudi župan Kodolitsch (v starejših zapisih Kodolič), ob njem pa še dr. Kamniker, znani radgonski nemški nacionallec, ki ga bomo v našem zapisu še srečevali.¹⁵

List je poudarjal, da je za vsakega nepristransko mislečega Radgona umetno ponemčena, nikakor pa ne nemško mesto. Enako tudi vsa Murska dolina od Špilj do Radgone in ogrske meje. Tega pa po trditvah lista ne dokazuje le zgodovina, ampak tudi število Slovencev po vaseh na levem bregu Mure; v Žetincih je na primer, nadaljuje list, avstrijska statistika našela 80 Nemcev in 66 Slovencev, dejansko pa je v kraju ni družine z nemškim občevalnim jezikom. Izvemo še nadrobnost, da je Kamniker (oziroma njegov krog) izvajal svoj priimek iz nemške besede Kamm (greben).¹⁶ Sklicujoč se na njegov publicistični nastop (šlo je za zapis Das deutsche Murtal von Spielfeld bis Radkersburg, izšel je v znani zbirki Wotawa, Flugblätter für Deutschösterreichs Recht, Wien 1919), je Murska straža zavračala Kamnikerjevo zagovarjanje pripadnosti Radgone ter njene okolici Nemški Avstriji. V polemičnem tonu je list kazal na nekdanjo slovensko poselitev slovenske štajerske. Dopusčal je sicer možnost, da imamo v radgonskih matrikah iz 16. stoletja nemška imena, toda njihovi lastniki naj bi bili nemški doseljenci.¹⁷ Ko je dr. Kamniker odšel kot član avstrijske delegacije na mirovna pogajanja v Pariz, v listu beremo, da bi mož »rad po vsej sili postal osvoboditelj peščice nemčurjev, ki nočejo pripadati Jugoslaviji. Ampak dozdeva se, da mu ni prisojen venec slave in bo moral razočaran in praznih žepov zapustiti Pariz«.¹⁸

Vendar je bilo to upanje varljivo, saj so v Parizu končno prisodili Radgono Avstriji. »Kaj naj rečemo k temu mi, obmejni Slovenci, ko izgubimo zopet čvrsto postojanko,« je ob tej vesti vzkliknila Murska straža ter nadaljevala: »Naše ljudstvo, ki biva že tisočletja tukaj ob Muri, ki je dalo mestu Radgoni tudi staroslovensko ime po Radogoju, odličnemu starosti patriarhalne slovenske družine, je izročeno pangermanskemu žrelu, je prodano od ljudstva lastne krvi, ki so poteptali materinski jezik in stopili v službo tisočletnega sovražnika slovenskega naroda, v službo Nemcev.« S pariškim sklepom je tudi uničeno cvetoče politično, gospodarsko in prosvetno delo Slovencev, ki se je zadnje mesece odvijalo tu ob Muri. Sicer pa smo storili vse, kar se je dalo, se je tolažil list, vendar smo »proti vrtoglavemu impe-

¹³ MS, 15. maj 1919, št. 5.

¹⁴ MS, 31. maj 1919, št. 7.

¹⁵ MS, 7. junij 1919, št. 6; prav tam, 10. maj 1919, št. 4.

¹⁶ MS, 25. julij 1919, št. 15.

¹⁷ MS, 18. julij 1919, št. 14.

¹⁸ MS, 9. avgust 1919, št. 17.

rializmu Pariza ... ravno tako brez moči, kot tisoči južnih Tirolcev, ki so priklopljeni Italiji. Ampak izgubo Radgone bodo najbolj občutili baš oni, ki bodo smeli čez par dni zavpiti tevtonski 'Heil'. Oni trgovci, obrtniki, meščani radgonski, ki so živeli od Slovencev in katerim bo državna meja zaprla vse zlate žile, koder je teklo njihovo bogastvo, želodec bo prvi protestiral — prepóźno. Dvomimo, da mu bo plapolanje frankfurtaških zastav dalo dovolj zadoščenja. V znamenju teh zastav bo Radgona korakala hitreje kakor jétični bolnik in se polagoma posušila in postala neznatna vas.¹⁹ Na malo gospojnico 8. avgusta je bilo v Radgoni slovensko protestno zborovanje, ki se ga je udeležilo 3500 do 4000 oseb.²⁰ Povzemimo naj še notico, da je nemško usmerjena radgonska mladež po pričetku pouka na tamkajšnji meščanski šoli prihajala »k prostorom Murske straže« ter demonstrativno nastopala proti temu slovenskemu listu.²¹

V tolažbo najdemo v Murski straži (vsekakor nepreverjeno) izjavo poverjenika deželne vlade za Slovenijo Albina Prepeluha, da je mirovna konferenca izrekla željo, naj se Avstrija in Jugoslavija sami dogovorita glede Radgone. List je k temu dodajal govorico, da »bi naša vlada bila pripravljena dati kompenzacijo (za Radgono) drugod«. K temu je retorično dodajal, da je vprašanje, kdo da ima več vpliva pri avstrijski vladi: ali zdrav razum in politična razsodnost, ki zahtevata dobre odnose z Jugoslavijo, ali pa šovinizem nekaj radgonskih meščanov, ki hočejo sovraštvo »z nami«, ter zaključil: »Kolikor poznamo razmere, menimo, da bo odločevalo drugo.«²²

Poleg tega je radgonsko vprašanje zbudilo primerjavo s koroškim. Radgono in Celovec je Murska straža označila za dve najsevernejši točki naše meje, za kateri se bîje boj med dvema narodoma. Slovcem — je poudarjal list — pripadeta ti dve mesti tako v narodnostnem (»narodopisnem«) kot v gospodarskem pogledu, medtem ko ju skuša nemštvo upropastiti. Mesti sta »takorekoč« nositeljici staroslovenske slave in vzajemnosti. Očitno kazoč na zaporo demarkacijske črte med obema koroškima plebiscitnima conama A in B je Murska straža pisala, da »Celovec že čuti par mesecev to strašno sodbo, ki si jo je prostovoljno nakopal, a zdaj dobi še družico, mesto starega Radigoja — Radgono«. Beremo še, da »vsi obmejni Slovenci smo upali v pravično rešitev meje pri Radgoni, toda varali smo se. Ententna je nasedla lažipouku odpadnika Kamnikerja in po njegovem prizadevanju prisodila sedaj tako cvetoče mesto bolni Avstriji«. Istočasno je radgonski list obtoževal slovenske politike, da so prepustili obmejne Slovence njihovi usodi.²³

Dejstvo, da je imela po mirovni pogodbi določiti razmejitev na licu mesta posebna mednarodna komisija, je zlasti na avstrijski strani zbudilo razmišljanja, kako bi se dalo s pomočjo komisije rešiti za prvo republiko vsaj Apaško kotlino. Eden zagovornikov takega reševanja obmejnega vprašanja je bil tudi graški profesor dr. Robert Sieger.²⁴ »Če Nemci pripisujejo teritorialni komisiji tako važnost, moremo Slovenci tembolj skrbeti za našo mejo in neomajno vztrajati na stališču, da ne damo niti pedi naše zemlje,« je ob teh in podobnih glasovih pisala Murska straža. Tako kot je nemška stran zahtevala, da se vključi v komisijo štajerski poznavalec mejnega vprašanja, je enako zahtevo postavljal tudi radgonski list, predvsem pa je že ob prvih graških glasovih zapisal, da dokazani gospodarski interesi Jugoslavije zahtevajo, »da se mesto Radgona s slovensko okolico ne loči od jugoslovanskega ozemlja, h kateremu spada prometno, gospodarsko in et-

¹⁹ MS, 6. september 1919, št. 21.

²⁰ MS, 13. september 1919, št. 23.

²¹ Prim. MS, 20. september 1919, št. 24.

²² MS, 11. oktober 1919, št. 27.

²³ MS, 18. oktober 1919, št. 28.

²⁴ Slo je za zapis v Neues Grazer Tagblatt 4. november 1919; gl. MS, 15. november 1919, št. 23.

nično, in ki veže s stoletja starimi vezmi sedaj Jugoslaviji priznано Prekmurje z drugim jugoslovanskim ozemljem ter nima za republiko Avstrijo kot v najskrajnejšem kotu ležeče mesto nobenega pomena«. List je pozval obmejne občine in posamezne rodoljube, naj zbirajo potrebne podatke in lokalne zahteve, ki naj podkrepijo jugoslovansko stališče.²⁵ Sodeč po Murski straži je v tem času kot zagovornik slovenskih obmejnih interesov še zlasti nastopal poslanec dr. Hohnjec. Znana je na primer njegova interpretacija, naslovljena na ministrskega predsednika Davidovića glede razmejnitvene komisije o teritorialnih težnjah avstrijsko-štajerske strani.²⁶

Vse to dogajanje je razumljivo odmevalo tudi v Radgoni sami. V začetku aprila 1920 je Murska straža na primer vedela povedati (sicer nepreverjeno) vest, da so imeli »nekateri velenemci« iz mesta in okolice posvetovanje, na katerem so se dogovorili, da bodo izgnali tiste domačine, ki so se v času jugoslovanske uprave pokazali za Slovence.²⁷ Obmejnim Nemcem je list očital, da se ne morejo vživeti v misel, da so Slovenci (»bindišarji«) postali enakopravni z njimi.²⁸ Poleg tega so puščice lista letele na posamezne jugoslovanske politike, konkretno dr. Gregorja Žerjava, ki da na pogajanjih z Avstrijci niso znali dovolj uveljaviti slovenskih interesov, in to še zlasti glede uprave v Radgoni, »drugih obmejnih krajih in ... v Apaški kotlini«. Njegov novi greh pa naj bi bilo dejstvo, da se ni »dovolj zavzel za upravičene zahteve Slovencev, naj glede na senžermensko pogodbo ... Apaško kotlino, ognjišče protidržavnega hujskanja, Jugoslavija vojaško zasede«.²⁹

22. maja 1920 je Murska straža poročala, da bo Jugoslavija pozvana takoj izprazniti Radgono; ta poziv naj bi bil po avstrijskem tisku posledica uspešne poti avstrijskega predsednika dr. Karla Rennerja v Rim. »Menimo pa,« je bila prepričana Murska straža, »da naša vlada ne bo takoj zapustila mesta, ker ni nikjer zapisano, da bi mogli Jugoslovani pred vsako ,noto', ki pride iz Pariza, upogniti svoj hrbet, na katerem so ležala najtežja bremena zaveznitva z antantnimi silami. Madžari tudi še niso zapustili zapadne Ogrske, ki je bila priznana Avstrijcem istočasno kot Radgona ... Antanta nam je priznala Radgono v zvezi s Prekmurjem; sedaj nam je Prekmurje priznано definitivno in bo tudi antantnim krogom jasno, da ne moremo iz Radgone izginiti kar čez noč, preden se ne uredi vsaj z prvo silo prometne zveze s Prekmurjem«. Bolj pomirljiv članek pa najdemo v listu čez štirinajst dni. Med drugim v njem beremo, da so kljub slabim izkušnjam z Radgončani vsekakor prazne govornice o nasiljih, s katerimi se grozi radgonskim meščanom, ki »niso z Nemci brenkali pesmi o narodni nestrpnosti, marveč so ohranili svoj značaj in poštenje«. Radgončani namreč vedo, da bi v tem primeru izzvali na jugoslovanski strani ostre represalije »in že smo jih opetovano opozorili, da jamčijo za to njihova posestva« na naši strani.

Sledilo je več vprašanj in stališč, naslovljenih odgovornim ljubljanskim politikom: 1. Ali se ljubljanska vlada hoče pogajati glede prostega tranzita prek Radgone v Prekmurje, 2. Prosti tranzit je naša naravna pravica in vlada se ne sme spustiti v nobena pogajanja glede kompenzacij. 3. V kolikor bo vlada dovolila olajšave pri osebнем prometu, naj te veljajo ob strogi kontroli le za Radgono. 4. Ali vlada sporazumno z nasprotno stranjo izvede izpraznitev mesta tako, da »bodo izključeni dogodki, ki bi mogli še dolgo pozneje škodovati razmerju našega prebivalstva nasproti nemškim sosedom«. Posebno vprašanje omenja neuskklajenost vojaške in civilne

²⁵ Prav tam.

²⁶ Več o tem MS, 6. december 1919, št. 35 in 10. januar 1920, št. 2.

²⁷ MS, 3. april 1920, št. 14.

²⁸ MS, 8. maj 1920, št. 19.

²⁹ MS, 14. februar 1920, št. 7.

oblasti, saj ena kot druga izdajata ukaza druga mimo druge. Med ostalimi vprašanji (del teh se je nanašal na upravno izpraznitev Radgone) se je eno tikalo Apaške kotline v tem smislu, ali bo vlada poskrbela, da dobi Jugoslavija tamkajšnje zemljiško knjigo, saj bi drugače nastopile pravne težkoče. Zanimiv je dalje predlog o ustanovitvi skupne avstrijsko-jugoslovanske carine na radgonskem kolodvoru, »kakor je to na primer na češko-nemški, avstrijsko-italijanski meji ter na drugih inozemskih mejah«. Ob koncu pa beremo: »Pričakujemo, da bo deželna vlada po potrebi sporazumno z osrednjo storila vse potrebno, da se Radgona izprazni šele tedaj, ko bodo izpolnjeni vsi pogoji in rešena najnujnejša vprašanja. Sedaj, ko se polagoma bližamo mirovnemu stanju, ima avstrijska vlada interes na tem, da se izvrši stvar resno in dostojno, ne pa po intencijah kake »Bauernkommande' (fašistoidni obmejni oboroženi nemško-nacionalni oddelki, op.) pod poveljstvom polblaznega dr. Brodmanna in fanatičnega rovarja Kamnikerja«. Čez nekaj dni najdemo notico, da se avstrijski predstavnik v razmejitveni komisiji dr. Glanz »često« pojavlja v Radgoni in okolici. Ob tem je Murska straža zahtevala, da jugoslovanska vlada nemudoma imenuje svojega zastopnika v to sedemčlansko komisijo in se »pri tem ravna po predlogih, ki jih je obmejno prebivalstvo že svojčas stavilo deželni vladi za Slovenijo«, zatem pa se je obračala na slovenske poslance v beograjskem parlamentu, naj zahtevajo takojšnje imenovanje obmejnega komisarja, ki da mora biti »dober poznavalec krajev in razmer, da se ne bo dal ujeti v že nastavljene in natančno do pičice preračunane nemške zanke«.³⁰

Sredi julija je Murska straža poročala o skorajšnjem prihodu razmejitvene komisije: Vedela je tudi povedati, da ima komisija nalogo »tako-rekoč postaviti mejnike med obema državama«, ponekod pa bo morala šele na kraju samem določiti mejno črto, »na drugih... uvaževati posebne gospodarske interese, ki jih mirovna pogodba ne predvideva«. V Parizu so po pisanju lista »baje« tudi določili, da komisija nima pravice spreminjati meje v korist ene ali druge države. »Na severni meji bo torej ostal status quo«. To pa pomeni, da bi morali Jugoslovani zapustiti Radgono in okolico na levem bregu Mure, izprazniti Špilje in še dve mejni občini. Razmejitvena komisija bo najbrže tudi določila dan izpraznitve ter izpraznitev nadzorovala. V kolikor pa bo komisija obdržala pooblastila, ki jih daje mirovna pogodba, potem bi morala po mnenju Murske straže znova pretresti radgonsko vprašanje, ki se mu itak ne bo mogla izogniti. Poleg tega ima Jugoslavija tu »velevažne« gospodarske interese. List vzklika: »Nismo vazali in ne premaganci, da bi zavezniki ne upoštevali teh interesov in nam ne dali možnosti, da jih dokažemo!« Če pa to ni mogoče, potem pa določene predprave (mišljene so bile že omenjene zahteve Murske straže), postavljene v listu pred mesecem dni.³¹

Še pred tem je 7. aprila o obmejnem vprašanju govoril na zborovanju Slovenske ljudske stranke v Ljubljani dr. Anton Korošec. Dejal je, da ostanejo na Štajerskem »meje, kakor so bile in je vsako govorenje (o spremembah v slovensko škodo), ki še vedno ni prenehalo, le beganje našega ljudstva. Nemci in nemškutarji se bodo morali že sprijazniti z mislijo, da so v naši državi, ako hočejo ostati pri nas. Mislim, da to ne bo težko, ker pri nas ne bo treba nikomur trpeti gladu in pomanjkanja. Toda ali bomo Nemcem in nemškutarjem dali vse one pravice, katere imamo mi Jugoslovani že sedaj, ko ustanovljamo našo državo, ko polagamo temelje naši novi državi? Kako si mi zgradimo našo hišo, to je naša stvar. Mi nikakor ne mislimo pri tem na njihovo staro načelo, ki ni krščansko in ki trdi, da so narodi dvojne vrste: Herrenvölker in Herdenvölker, da so gosposki narodi

³⁰ MS, 5. junij 1920, št. 23.

³¹ MS, 17. julij 1920, št. 29.

in narodi nižje vrste.« O Prekmurju je Korošec dejal, da bodo ostale tamkajšnje meje ter meja v Medmurju, kakor so. »One se ne bodo izpremenile niti nam v korist niti v škodo. Prosim gospode iz Prekmurja, da zanesejo to, vest domov med svoje ljudi...«³²

II

Kot je znano, je po sklepu pariške mirovne konference pripadla Radgona Avstriji. Na podlagi sklepa te konference je nato Jugoslavija izpraznila mesto dne 26. julija 1920.³³ Še pred tem pa je 14. julija tjakaj prispela razmejitvena komisija, ki se ji je bil poleg zastopnika avstrijskega zunanjega ministrstva pridružil tudi takratni štajerski deželni glavar dr. Rintelen. Vemo tudi, da je komisija po prihodu v Radgono zahtevala takojšnjo izpraznitev mesta (postavljen je bil rok pol ure). Zahtevo je jugoslovanska stran odklonila, češ da pričakuje zadevna navodila beograjske vlade. Sočasno najdemo v Murski straži poziv Beogradu, povzet po ljubljanskem tisku, naj se mesto izprazni šele potem, ko bodo v mestu zagotovljene pravice, temelječe na senžermenski mirovni pogodbi. Iz lista Jugoslavija (17. julij) je bil povzet komentar, ki je poudarjal, da z »Radgono izgubimo edini poraben dohod v Prekmurje, brez Radgone je nemogoča zanesljiva in hitra zveza s to našo najmlajšo pokrajino«, in še več, »izguba Radgone pomenja v današnjih razmerah ogroženje celega Prekmurja. Zato se nam zdi nemogoče, da bi naša vlada pristala na to, da Radgono meni nič, tebi nič izpraznimó. Ako je D'Annunzio že tako dolgo kljub vsem protestom na Reki, kjer nima ničesar opraviti, bomo tudi lahko ostali v Radgoni vsaj tako dolgo, dokler je to neobhodno potrebno. Ali če že vlada noče tako daleč terati, vsaj to mora doseči, da nam ostanejo vrata v Prekmurje kljub zasedenju Radgone po Avstrijcih. Ne pozabi naj pa tudi na one slovenske vasi v radgonski okolici, ki jih je antantina nepoučenost prisodila zopet Avstriji in ki bi se naj zajedno z Radgono vrnili pod nemškoavstrijski jarem«. V neposredni povezanosti z vsem tem dogajanjem je bila 19. julija razstrelitev železniške proge pri Purkli; razstrelitev so izvedli pripadniki tako imenovane nemškonacionalne Bauernkommande.³⁴

Še pred tem je Murska straža, povzemajoč graški tisk, pisala, da ta tisk naglaša »že tisočkrat pregreto« trditev, da je slovenskemu kmetu na meji vseeno, kam spada. Graški tisk je tudi nastopal proti morebitnemu jugoslovanskemu tranzitu prek Radgone v Prekmurje, nasprotno pa naj bi Jugoslavija »na široko« odprla mejo z Avstrijo (prejkone na območju Apaške kotline). Ob tem je Murska straža bila prepričana, da je kaj takega neverjetno, kljub temu »da je na zavezniški strani nekaj simpatij za avstrijske Nemce in da je antantina politika popolnoma brezglava, da bi poslaniška konferenca (v Parizu) akceptirala zahteve nemških obmejnih hajlovcev; končno imamo tudi mi neko besedo, vsekakor pravico do besede«. Po mnenju Murske straže bo razmejitvena komisija morala poslušati tudi »naše zahteve in v Gradcu (naj) ne mislijo, da nam bodo po medzavezniški komisiji kar diktirali, kaj imamo storiti. Vazalska država nismo in če polagajo Nemci na rešitev radgonskega vprašanja državno varnost, se bo tudi naša vlada postavila na isto stališče. Takrat pa se mora najti modus vivendi, ki ne bo izgledal tako, kakor hoče graško čsopisje, ker je to za nas, ki smo druga, enakopravna stran v tem sporu — nesprejemljivo«. Ob koncu je list upal, da »zavezniški zastopniki tudi niso (tako daleč) omamljeni, da bi jim želje in zahteve fanatičnega vsenemca Kamnikerja veljale za ukaz.

³² MS, 16. april 1920, št. 16.

³³ Tone Zorn, Izpraznitev Radgone in zasedba Apaške kotline 1920. leta. Časopis za zgodovino in narodopisje, NV, 1/1973, str. 199—207.

³⁴ Gl. MS, 24. julij 1920, št. 30.

Zavezniška komisija nam nudi priliko, da znova predložimo naše pravične zahteve.«³⁵

Ostrice lista pa niso letele le na avstrijske sosedje, ampak tudi na domače oblasti. Zlasti zanimiv je bil ob tem konec julija poseben »protest«, namenjen imenovanju jugoslovanskega zastopnika v razmejitveno komisijo: »Odlučno protestiramo, da ni v komisiji strokovnjaka z naše severne meje. Odkrito povedano, od Kraljestva SHS smo pričakovali, da prepusti skrb za severne meje tistemu delu naroda, ki ima tukaj največ interesov. To ni separatizem, temveč razumna delitev dela. Menimo, da ni v državnem interesu, če nas Avstrijci še kje opeharijo. Državni interes je, da država kaj pridobi. Separatizem se je tokrat pokazal na drugi strani in zasluži, da ga najodločneje odklonimo.«³⁶

Po izpraznitvi Radgone sta 8. avgusta narodnoobrambni organizaciji Narodna odbrana in Jugoslovanska matica v Gornji Radgoni priredili poseben narodni tabor, posvečen obmejnim vprašanjem. Udeležencev je bilo po Murski straži kakih 6000, vendar pa, »če bi bile prometne zveze s Prekmurjem boljše, bi se to število podvojilo«, kakor je list optimistično poročal. Na taboru sprejeta resolucija je protestirala proti izročitvi Radgone in okolice Avstriji, češ da gre za kraje, ki »zemljepisno, narodopisno, zgodovinsko in kulturno« spadajo k Jugoslaviji. S to »ugrabitvijo« je bila tudi odvzeta naravna zveza s Prekmurjem. Od antante je resolucija zahtevala vrnitev naslednjih »ugrabljenih« krajev: Radgono, špilje, »druge občine«, poleg tega pa še »devet občin v šentgothardskem okraju v severnem Prekmurju« (Porabju). Z drugo resolucijo so udeleženci tabora zahtevali radi odstopa Radgone ter železniške zveze špilje—Radgona ustrezno zvezo z ostalo Jugoslavijo ter železniško povezavo Prekmurja, Slovenskih goric in Murskega polja z ostalim železniškim omrežjem, prav tako pa tudi poseben most prek Mure. Kar se tiče prometa, je zahtevala resolucija, naj se dosledno izpolnijo ustrezna določila senžermenske mirovne pogodbe (mišljena je bila možnost jugoslovanskega tranzita po progi Maribor—špilje—Radgona—Ljutomer),³⁷ in končno, naj se takoj ustanovi za območje sodnega okraja Gornja Radgona in Apaško kotlino ekspozitura okrajnega glavarstva. Naloga ekspoziture naj bi bilo samostojno reševanje vseh zahtev, ki so do tedaj spadale pod ljutomersko okrajno glavarstvo.³⁸

Razmejitvena komisija, v katero sta bili uprti obe sporni strani, je pričela z delom sredi avgusta 1920. V njej so bili zastopniki Velike Britanije, Francije, Japonske, Italije ter predstavnika Avstrije in Jugoslavije (general A. Plivinić s »potrebnim« številom izvedencev). Komisija je bila pooblaščenca, da lahko določi manjše ozemeljske spremembe, pri čemer naj bi jo vodili upravni in gospodarski, ne pa jezikovni (oziroma narodnostni) interesi.³⁹ V ta namen je izdala trojezični razglas (v slovenskem, francoskem in nemškem jeziku), v katerem beremo, da je »njena naloga edino le to, da določa na terenu meje, opisane v (senžermenski mirovni) ... pogodbi«. Komisija torej ni kompetentna, pravi razglas, »da se bavi z ureditvijo vprašanj privatno-pravnega ali narodnostnega značaja«. Dalje izvemo, da je razglas pogojila vrsta intervencij (»prošenj«) prizadetega prebivalstva. Poleg razmejitvene komisije je 14. avgusta izdala svoj razglas tudi štajerska deželna vlada. Zagotavljal je, da ima sleherni pravico nastopati pred razmejitveno komisijo svobodno in brez strahu pred posledicami. K štajerskemu razglasu je ljubljanski dopisni urad sporočil, da omogoča dvoumno tolmačenje: »Popolnoma nepravilno je ..., da dopušča razglas šta-

³⁵ MS, 26. junij 1920, št. 26.

³⁶ MS, 24. julij 1920.

³⁷ MS, 19. avgust 1920, št. 34.

³⁸ MS, 12. avgust 1920, št. 33.

³⁹ Prav tam.

gerske deželne vlade možnost tolmačenja v tem smislu, da se ljudstvo poziva, naj se v hrupnih demonstracijah, ali nacionalističnih demonstracijah pojavi pred razmejitveno komisijo ter daje izraza svojim nacionalističnim težnjam, in skuša na ta način vplivati na sklepe komisije... Potreba je, da je... pravilno poučeno obmejno prebivalstvo, ker bo posledice vsakega nekorektnega vedenja prebivalcev pred razmejitveno komisijo morala nositi določena država, ki ga je zakrivila s pomanjkljivimi ali netočnimi, javnosti namenjenimi informacijami. Ako bi torej nejasni razglas štajerske deželne vlade povzročil ob meji kak neprijeten incident, pade odgovornost zanj edinole (na) štajersko deželno vlado«. ⁴⁰

2. septembra 1920 je Murska straža poročala, da je razmejitvena komisija že določila mejo med Dravogradom in Marenbergom (Radljami) in da je bil tamkaj sporen odsek med Košenjakom in Sv. Duhom. ⁴¹ Izvemo tudi, da si je Avstrija prizadevala pridobiti 6—10 km širok ter okoli 15 km dolg obmejni pas Prekmurja. ⁴²

Prihod razmejitvene komisije je imel za posledico vrsto manifestacij na nemški in madžarski strani. Zlasti živahna propagandna dejavnost je bila po pisanju Murske straže na madžarski strani, »kjer imajo privrženci Karla, takozvani karlisti še precejšnji vpliv«. List je ob nastopih take vrste podarjal, da je državna meja že določena ter da je ne more nobena komisija več bistveno spremeniti. In še to: »V interesu javnega reda je, da miroljubni Slovenci naznanijo oblasti vse hujskače, da pridejo pravočasno na varno«. ⁴³

Konec januarja je Murska straža že sporočila, da je določena meja med Košenjakom in Muro, da je Jugoslavija na tem odseku dobila Jarčev hrib (»ta je važen v vojaško-obrambnem oziru zlasti zaradi elektrarne v Fall«), vzhodno od tod pa izgubila »lep del Slovenskih goric«. »Velik del občin Špičnik in Slatina pri Ščavnici, deli občine Klanci in št. Ilj so pripadli Avstriji. Pri Sv. Duhu pripade cerkev nam, šola pa Avstriji (!). Cerkev Sv. Jurija je tik meje. Od št. Ilja teče meja po stari okrajni (meji) med mariborskim in lipniškim okrajem«. Tako je do Mure meja določena. Od tod teče po reki in »izključeno je, da bi se ob Muri kaj spremenilo, (saj bi se) v tem slučaju morala meja odcepiti že pri št. Ilju in teči globoko v Slovenske gorice. Vprašanje Apaške kotline je rešeno«. Ob koncu je list še sporočal, da bo komisija nadaljevala delo ob prekmurski meji in tudi tu ne bo sprememb, ker teče meja po stari meji med Ogrsko in Avstrijo. ⁴⁴

Murska straža je pisala, da določitev meje med Košenjakom in Sv. Lovrencem ne zadovoljuje ne jugoslovanske države, ne prebivalstva, saj teče tako, da so prebivalci prizadetih krajev na slabšem kot prej. Tudi narodnostnih razmer komisija ni dovolj upoštevala ter je v več primerih ravnala v nasprotju z zahtevami prizadetih. »Na prvi pogled so to zahteve malenkostnega pomena,« nadaljuje list, »toda pomisliti moramo, da se meja določuje za nedogledno bodočnost. Treba se je ozirati ne le na dosedanje navade in odnošaje, marveč moramo pri vsaki vasi posebej pretresti vprašanje, kako bo prizadeta s tem, da se njeno zaledje razdeli med dve državi, in razni gospodarski, upravni in prometni odnošaji uravnavajo v dve nasprotni smeri. Za posamezno obmejno občino ni vseeno, ali leži na meji jugoslovanske ali avstrijske države. Interes na tem ima tudi najbolj prizadeta država, zlasti če gre za usodo večjih krajev, ali če je meja na primer v stratežnem oziru važnega pomena (reka, hrib i. dr.)«. Velika napaka razme-

⁴⁰ MS, 19. avgust 1920, št. 34.

⁴¹ Prim. MS, 2. september 1920, št. 36.

⁴² MS, 18. februar 1921, št. 7.

⁴³ MS, 23. september 1921, št. 38.

⁴⁴ MS, 28. januar 1921, št. 4.

jitvene komisije je bila dodelitev občin Sobota, Mlake, Radvanje in Sv. Jurij (»v celoti ali pa razkosane«) Avstriji. Ti kraji so gozdnati, prebivalci pa živijo od kupčije z lastnim lesom. Do zdaj je bila Drava njihova najnaravnejša zveza za izvoz lesa, njihova gospodarska središča pa so bili kraji Muta, Marenberg in Vuzenica. Tudi upravno so ti kraji vedno težili v Slovenj Gradec.

Pa tudi narodnostno je ta »poprava« meje »pogrešna in enostranska«. Občina Radvanje je popolnoma slovenska, pa tudi ostale občine imajo pretežno večino slovenskega prebivalstva. V kolikor teh krajev ni mogoče rešiti, je preudarjala Murska straža, potem naj prideta kot »kompenzacija« k Jugoslaviji občini Klanec in Gradišče; to je tem lažje, ker je prav za ta prostor besedilo mirovne pogodbe »na tem mestu precej nejasno in se lahko razlaga nam v prid ravno tako, kakor se je prvotno tolmačilo v prid Avstrije«. Dalje beremo, da pripravljajo Nemci na odseku Sv. Lovrenc—Sv. Duh vrsto napadov na slovenske interese. Najbolj odločilen pa je bil po Murski straži tretji odsek Sv. Duh—Mura, saj je za ta prostor avstrijska delegacija predlagala razmejitev po grebenu Slovenskih goric.

Videti je, da je prihod razmejitvene komisije povzročil določen dvom slovenske strani v njeno objektivnost. Tako beremo o ozkih stikih med avstrijsko in italijansko stranjo, »znamenje, da so italijanskemu delegatu v Rimu namignili, naj po možnosti škoduje interesom Jugoslavije«. Zanimiv je tudi naslednji pripis: »Verujemo, da je vseeno, ali dobi Jugoslavija par četvornih kilometrov več ali manj. Mi bi jim celo verjeli, da ne zapostavljajo naših narodnih interesov namenoma ali iz kake mržnje (izvzet je italijanski zastopnik). Ampak pomisliti morajo, da razmejitvena komisija ne kupčuje s kakim mrtvim blagom, marveč z zemljo, ki jo že več tisoč let naseljuje slovenski narod. Ta narod je tako mal in oslavljen, da mu je dragocena sleherna vas in zadnja slovenska koča na meji. Mi ne priznavamo tej komisiji pravice, da bi s tisoči našega naroda barantala... Pooblastila, ki so jih (člani razmejitvene komisije) dobili ali še dobe iz Pariza, priznavamo le v toliko, kolikor smo jih že priznali v ratificirani mirovni pogodbi...« Zatem pa beremo: »Zahtevamo, da se naša delegacija pri razmejitveni komisiji oglasi k besedi. Molčečnost sicer spada med diplomatske čednosti, toda v tem slučaju pa kličemo gospodo v imenu obmejnega prebivalstva na odgovor. Zahtevamo od vlade, da štiti obmejno slovenstvo, zakaj po izgubah na Koroškem in na jugozapadu (z Italijo) smo vendarle že morali vsi odpreti oči in spoznati, da se skriva v neprestanem kosanju in drobljenju slovenske zemlje sistem, ki stremi za uničenjem slovenskega naroda, kateri naseljuje eno najvažnejših točk Srednje Evrope«. ⁴⁵

III

Z izpraznitvijo Radgone se je obmejna problematika osredotočila na Apaško kotlino, na obmejni prostor, ki je po senžermenski mirovni pogodbi pripadel Jugoslaviji. Takratni graški tisk opozarja, da je avstrijska stran vendarle upala, da ji bo ta prostor pripadel, k temu pa naj bi prispevali proavstrijski (oziroma pronemški) nastopi tamkajšnjih prebivalcev. Tak nastop je bila na primer prireditve ob jugoslovanski zasedbi kotline julija 1920. Po poročilu Murske straže so nemško usmerjeni apaški domačini sklenili poslati posebno delegacijo k medzavezniški razmejitveni komisiji, vendar so ta nastop jugoslovanski vojaki preprečili. K vesti je list dodajal, da smo »z zasedbo Apaške kotline... pridobili okrog 4000 ljudi, od tega 50 % Slovencev. Polja so lepa in rodovitna; ob Muri je več mlinov in prevozov. Ker je zdaj odpravljena demarkacijska črta, bo tudi tihotapstvo bolj otež-

⁴⁵ MS, 18. november 1920, št. 47.

kočeno. Če pomislimo, da so nam tod šli milijoni v izgubo, je že s tega stališča pridobitev velevažna.«⁴⁶

Za enega glavnih protijugoslovanskih rovarjev v Apaški kotlini v času pred jugoslovansko zasedbo je slovenski tisk označeval dr. Kamnikerja.⁴⁷ V kotlini je povzročil novo vznemirjenost prihod razmejitvene komisije 25. avgusta. Da je tedaj znova prišlo do pronemškega nastopa, je Murska straža pripisovala pomanjkanju »vsake organizacije, ki bi (tamkaj) delala za našo stvar«, ter nadaljevala, da je »obmejno ozemlje od Gornje Radgone do bližine Špilja v upravnem oziru zanemarjeno, kakor nobena slovenska pokrajina«. Nasprotno pa Avstrijci posvečajo prav obmejnemu prebivalstvu vso skrb in pozornost, »nam pa vlada pošlje par žendarjev in financarjev in meni, da je rešila državni interes. Ljudstvo je prepuščeno samo sebi, nima nikogar, ki bi ga poučil v našem smislu: župnik, učiteljstvo, obrtniki, boljši posestniki — vsi ti so nemški priganjači in delajo v senci srbskega bajoneta isto, kar so delali prej: ščuvajo proti Slovincem«. Zato bi bila prva naloga upravne oblasti izgnati oziroma strogo kaznovati znane huskače, pa tudi stike Apačanov z Radgono in nemškim ozemljem bi bilo treba začasno popolnoma onemogočiti. Med ukrepe, ki jih je Murska straža predlagala, naj bi bila tudi ureditev občinskih uprav; pri tem naj bi gerentstva prevzele politično zanesljive osebe.⁴⁸ Naj ob tem še povzamemo razglas, ki ga je ob dogodkih 25. avgusta izdala deželna vlada za Slovenijo: »Deželna vlada smatra, da je bilo ljudstvo zapeljno v zmoto vsled napačnega, pravnemu položaju neodgovarjajočega razglasa štajerske deželne vlade. Deželna vlada smatra torej, da ljudstvo ni ravnilo tako iz mrznem proti jugoslovanski državi, ampak samo vsled nepoučenosti o dejanskem položaju. Deželna vlada je vpoštevala te okoliščnosti in ne bo postopala za sedaj proti prebivalstvu po zakonu, opozarja ga pa, da se bo pri morebitni ponovitvi podobnih dogodkov postopalo proti krivcem z vso strogostjo. Apaška kotlina je po saintgermainski mirovni pogodbi končno veljavno prideljena državi Srbov, Hrvatov in Slovencev in razmejitvena komisija ne more na tem dejstvu ničesar izpremeniti. Vsled tega so dobili prebivalci Apaške kotline vse pravice državljanov jugoslovanske države, sprejeli pa obenem tudi vse dolžnosti jugoslovanskih državljanov. Na to dejstvo se prebivalstvo še enkrat opozarja in svari pred vsakršnim protidržavnim dejanjem, ki se bo kaznovalo po obstoječih tozadevnih zakonih. Glasom člana 78, 79, 80 in 81 saintgermainске mirovne pogodbe ima vsakdo pravico opcije, to je pravico, da se izreče tekom enega leta po uveljavitvi mirovne pogodbe za državo Srbov, Hrvatov in Slovencev ali za avstrijsko republiko. To pravico se ne krati nikomur. Samoobsebi pa se razume, da je opcija omejena na osebo in se ne razteza tudi na deželo. Dokler pa se kdo ne posluži te pravice in prebiva na ozemlju jugoslovanske države, je podvržen tej državi in njenim zakonom.«⁴⁹

Novembra 1920 je Murska straža po beograjski Politiki napovedala jugoslovansko-avstrijska pogajanja o dokončni ureditvi mejnega vprašanja. Po tej vesti naj bi jugoslovanska stran pri teh pogajanjih zahtevala priključitev slovenskega dela Koroške južno od Drave Jugoslaviji, v zameno pa naj bi Avstrija dobila Apaško kotlino in druge »neznatne korekture ob mejah«. K vesti je list dodajal, da je težko verjeti, da bi Avstrija odstopila del Koroške »za tako neznamen kraj, kakor je Apaška kotlina. Sicer pa je zanimivo, da se pri nas najdejo ljudje, ki hočejo s severno mejo barantati in ki pravijo, da je Apaška kotlina nemška«. Murska straža je sicer priznavala, da so tamkaj Nemci in ponemčeni Slovenci v večini, vendar pa

⁴⁶ MS, 24. julij 1920, št. 35.

⁴⁷ Prim. MS, 10. julij 1920, št. 27.

⁴⁸ MS, 9. november 1920, št. 37.

⁴⁹ MS, 2. september 1920, št. 36.

Apaška kotlina obsega tudi več popolnoma slovenskih vasi. Če bi tako z Dravo dobili na Koroškem najbolj naravno mejo, bi na »severovzhodu z Muro izgubili naravno mejo in Maribor bi bil še v slabšem strateškem položaju kakor Ljubljana z izgubo Logatca«. Vzrok za izgubljeni koroški plebiscit je Murska straža pripisovala prevelikemu optimističnemu čakanju slovenskih oblasti po polomu habsburške monarhije.⁵⁰ Po dr. Kovačiču, izvedencu za Slovensko štajersko na pariški mirovni konferenci, je list poudarjal prometno, narodno-politične, gospodarske in strateške motive za pripadnost Apaške kotline, zatem pa beremo, da je »etnografski« moment preneznaten, da bi se tamkaj spreminjala že določena, povsem naravna meja. Če bi se odstopilo od tega načela, bi mogla Avstrija dobiti le nekaj nemških ali večinsko nemških vasi in bi bilo treba poiskati kako drugo naravno mejo. Pa tudi »obmejno nemško prebivalstvo onstran Mure samo smatra Muro kot etnografsko mejo. Med nemškimi poljanci levo od Mure velja desni breg Mure kot ‚das Windische‘, levi breg pa je ‚der deutsche Boden‘. Če gredo Nemci preko Mure v trgatev, pravijo ‚jetzt gehen wir ins Windische zur Lese‘. Nasprotno pa, če gre kak Nemeč od desnega brega na ono stran dela iskat, pravi, da gre ‚Ins Deutsche arbeiten‘! Kar je namreč statističnega nemštva na desni strani Mure, je večinoma delo germanizacije po uradih, šolah in društvih, ker so ti kraji združeni z nemškimi okraji onstran Mure. Keiterjeva karta štajerske dežele iz leta 1826 še šteje Apače slovenskemu ozemlju«. ⁵¹

Koroški plebiscit je imel še eno posledico, namreč upanje Gradca, da bi vendarle prišlo do izpolnitve njegovih teženj na Slovenskem štajerskem. Tako vemo na primer za letak graških vsenemcev, v katerem so se zavzemali za »osvoboditev« dravske doline, ali drugače povedano, za pridobitev Radelj (Marenberga), Maribora, Ptuja in Ormoža.⁵²

Aprila 1921 najdemo v Murski straži za takratni čas vsekakor značilno razmišljanje o postopni poselitvi Apaške doline z ruskimi begunci, saj bi taka poselitev med drugim zagotovila mir na meji. »Sploh je grajati, da se naselitvena taktika narodnoobrambnega dela ne upošteva, kakor bi to bilo treba. Četudi imamo lastno državo, vendar bomo morali začeti polagoma čistiti ponemčurjeno zemljo, zlasti ob meji«. Nato je Murska straža nadaljevala, da je »narodnoobrambno delo velike važnosti za ohranitev naših državnih mej. O tem bi bilo treba mirno in stvarno misliti, brez strankarskih predsodkov in kdo(r) bo na tem problemu imel priliko delati, bo storil domovini neprecenljivo uslugo, ker ji bo postavil žive mejnike«. ⁵³ V polemiki z nemškim tiskom (konkretno z listom Deutsche Grezwacht) je Murska straža še sporočila, da so bili storjeni že primerni koraki, da bi »v primernem« času prišlo naselitveno vprašanje v pretres »na merodajnem mestu«. ⁵⁴ Pred tem je list pisal, da bi se bilo treba, če menijo apaški nemški kmetje, še naprej živeti v svoji (vsenemški) miselnosti, poslužiti enakih metod, kot so se jih poslužili Prusi nad Poljaki, namreč razselitev. ⁵⁵ List je tudi pozival k ustanavljanju narodnoobrambnih društev v Gornji Radgoni, Murski Soboti in Dolnji Lendavi. ⁵⁶

IV

Za Mursko stražo je bil značilen pogled na Prekmurje in na tamkajšnje Slovence. Konec aprila 1919 beremo o boljševiski revoluciji. ⁵⁷ Sledi vest, da

⁵⁰ MS, 4. november 1920, št. 45.

⁵¹ MS, 26. november 1920, št. 48.

⁵² MS, 7. januar 1921, št. 1.

⁵³ MS, 15. april 1921, št. 15. Članek je bil ponatisnjen iz 14. številke, ki je bila zaplenjena.

⁵⁴ MS, 22. april 1921, št. 16.

⁵⁵ MS, 4. marec 1921, št. 9.

⁵⁶ MS, 13. maj 1921, št. 19.

⁵⁷ MS, 26. april 1919, št. 2.

prekmurški Slovenci, »ki skrivoma prihajajo k nam, obupno tožijo, kake razmere vladajo na Ogrskem«. Ob orisu razmer v Murski Soboti je list pisal, da 120.000 prekmurških Slovencev »ob dvanaajsti uri svoje zgodovine milo prosi, da (se) jih reši vsaj v zadnjem trenutku pred narodnim poginom«. ⁵⁸ V tej zvezi je zanimiv tudi dopis iz »Gornjega Medmurja«, ki je, poudarja-joč prometne momente, nasprotoval pripadnosti tega prostora »pod čakavsko upravo« ter se zavzemal za priključitev »murskemu« okrožju. Za sočasno dogajanje v Prekmurju je značilno, kako je neimenovani dopisnik označil znanega Vilmosa Tkalca. Takole beremo: »Nadporočnik Tkalec je bil nedavno plačanec madžarskih grofov in Židov, sedaj pa je vodja komunistov. Vse to je ‚bluff‘ onemoglega madžarstva...« ⁵⁹

List razmišlja konec maja 1919 o prihodnosti Prekmurja: »Ako bo Prekmurje naše, tedaj bo desni breg Mure zavarovan s širokim prekmurskim zaledjem, ki prav tako gravitira k Muri in tvori z Murskim poljem lepo gospodarsko celoto.« Tu tudi nič ne spremeni dejstvo, da Mura seka pokrajino; dejansko gre za zemljepisno celoto ter zato Mursko polje enodušno zahteva, »da se mu pridruži Prekmurje z vsem svojim narodnostnim področjem«. V nasprotnem primeru pa bi bilo Mursko polje postavljeno »v kot med dvema državama«, med Nemško Avstrijo in Madžarsko. Prav zato mora država posvetiti posebno skrb prav Murskemu polju, kajti »vse-skozi zavedno in gospodarsko močno ljudstvo bo najboljši branitelj Jugoslavije na državnih mejah«. Gospodarski napredek je mogoč le skupaj s prosvetnim, zato je Murska straža zahtevala poslovenjenje radgonske meščanske šole, poleg tega pa naj bi ustanovili še kmetijsko šolo v Ljutomeru. ⁶⁰ Istočasno je list poročal o razglasu Prekmurskega narodnega sveta s sedežem v Ljutomeru, da je izbruhnila v Prekmurju vstaja. Ljudstvo se je uprlo samo — je pisal list — in prosilo Jugoslavijo za pomoč, vendar je žalibog ni našlo. Madžari so tudi menda izgnali v ujetništvo več tisoč Slovencev in požgali več vasi, medtem ko je več kot 500 prekmurških kmetov prebegnilo prek Mure, da bi se oborožili na jugoslovanski strani. List je skušal preveriti vesti o »divjanju« Madžarov ter moral ugotoviti, da v vaseh, kot so Genderovci, Petrovci in druge ni o takem divjanju nobenih poročil. Pač pa stražijo mejo pri Žetincih »domači vojaki — boljševiki«. ⁶¹ Sledila je vest, da so prekmurški fantje zavrnilli zahtevo, da bi jih premestili na romunsko mejo. ⁶² List je prav tako zaznaval protirevolucionarna prizadevanja določenih prekmurških in madžarskih krogov. Tako je 31. maja poročal, da so v Murski Soboti slovesno proglasili priključitev k Nemški Avstriji, ob prepričanju, da se bo za kaj takega izrekel tudi slovenski živelj. List je bil prepričan, da boljševizem ni zaobjel prekmurskega slovenskega človeka. Dejstvo, da je tedaj madžarska vojska zatrla Tkalčevo »mursko republiko« (in z njo vred težnje po priključitvi k Nemški Avstriji), je Mursko stražo vodilo k opozorilu, naj se »jugoslovanski krogi (vendarle) vzbude in posežejo odločno vmes«, kajti »prekmurški Slovenci stoje pred narodnim poginom, če jih ne bomo rešili sedaj ob dvanaajsti uri njihove zgodovine«. ⁶³

O Tkalcu beremo, da je prišel navzkriž z vlado Bele Kuna. Da bi se rešil, je »insceniral« upor z namenom, da bi si pridobil prebivalstvo, že dolgo sito boljševiškega nasilja. Ker je uvidel, da nima dovolj moči, se je skušal nasloniti na Nemško Avstrijo, vendar je moral kloniti ter se s svojimi umakniti na nemško štajersko. Izvemo tudi, da so v Murski Soboti s posebnim letakom obdolžili Tkalca, da si je prisvojil »več milijonov državnega

⁵⁸ MS, 3. maj 1919, št. 3.

⁵⁹ MS, 26. april 1919, št. 2.

⁶⁰ MS, 24. maj 1919, št. 6.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Prav tam.

⁶³ MS, 7. junij 1919, št. 8.

denarja«. ⁶⁴ Čez neka j časa je Murska straža vedela celo povedati, da so Jugoslovani Tkalca ujeli. Značilno je, da ga je list ob tej priložnosti označil za »prekmurskega renegata, ki... je uganjal težka nasilstva nad našim ljudstvom v Prekmurju in Medžimurju ter se je navsezadnje izneveril tudi madžarskim boljše vikom pa pobrisal z državnimi tisočaki čez mejo«. Po Murski straži naj bi bil Tkalec zaprt v Mariboru. ⁶⁵ Med vestmi take vrste je bila še tista o izpustitvi Tkalca na svobodo. Dalje beremo, da ga je bila Nemška Avstrija pripravljena izročiti vladi Bele Kuna, vendar pa se je mož spretno rešil, menda ubil nekega stražarja ter — pobegnil na jugoslovansko stran. Murska straža je celo menila, da si Tkalec »s svojimi stotisoči utira pot v Italijo in švico«. ⁶⁶

Obsodbam V. Tkalca in Murske republike so se v Murski straži pridruževali tudi zmernejši glasovi. Po njih naj bi bil namen te republike prelom z madžarskimi komunisti, temu pa naj bi sledila naslonitev ter vključitev v Jugoslavijo, in to še pred končnim sklepom pariške mirovne konference. Beremo, da je Murska republika najprej zaprosila za strelivo in vojaško pomoč Jugoslavijo, vendar je ni mogla dobiti. ⁶⁷ Drug dopisnik pa je »po sodbi in izpovedi razumnih mož v Prekmurju« vedel povedati, da Tkalec ni ob nobeni priložnosti nastopil proti Jugoslaviji; ti možje so celo dobili vtis, da je bil Tkalec »v srcu« zavzet za Jugoslavijo. V govorih se ni nikoli posluževal madžarskega jezika. Zavzemal se je sicer za odprtje prometa z Nemško Avstrijo, k temu pa ga je po dopisniku najbrže napotilo veliko pomanjkanje raznih gospodarskih potrebščin v Prekmurju. Uredništvo Murske straže si ni moglo kaj, da ne bi k tako podani podobi dodalo nekaj zadržkov: »Z mnenjem o Tkalcu se ne moremo strinjati, ker poznamo moža prav dobro še izza časa, ko je strahoval v Medžimurju. Sicer je tamošnje prebivalstvo marsikaj zakrivilo, toda njegov (Tkalčev) teror je imel narodno šovinističen značaj. Tkalec je energičen vojak, ki se hitro prilagodi spremenjenemu položaju, a nima značaja in nobene ljubezni do svojega ljudstva. Izvedeli smo, da je Tkalec baje pobegnil v Ljubljano in da je čudno postopanje z njim zakrivila zagrebška vlada. Sicer pa pričakujemo, da naša vlada pojasni to zadevo.« ⁶⁸

Ob vesti, da je pripadlo Prekmurje Jugoslaviji, je Murska straža podčrtala nujnost vojaške zasedbe tega prostora. Kot gospodarski vzrok zasedbe je list omenjal preprečitev izvoza prekmurskega žita v notranjost Madžarske. Nasvet, naj bi Prekmurci počakali »z mlatvijo do okupacije (zasedbe), ne more obveljati, ker boljše viki rekvirirajo žito s slamo vred«. Ob zasedbi bo tudi treba misliti na oskrbo Prekmurja z vrsto življenjskih potrebščin, kot so sol, vžigalice, sladkor, petrolej in usnje. Dalje bo treba urediti upravo, je pisala Murska straža; vse to urediti pa bodi naloga Narodnega sveta, »ki se pravkar snuje iz zastopnikov Prekmurja in najbrž iz zastopnikov Murskega polja in Slovenskih goric, kolikor gravitirajo k Muri in tvorijo s Prekmurjem gospodarsko in v bodoče politično enoto«. Po predlogu pisca naj bi bil Narodni svet »prava civilna oblast« ter naj bi v Prekmurju uredil »upravo in šolstvo, ker je le njemu mogoče ustvariti iz sedanje zmede urejeno stanje«. Istočasno je pisec zavračal naselitev tako imenovanih »rezervnih« uradnikov, ampak bi bilo treba prav v Prekmurju zaposliti zmožne, delovne ter za blagor ljudstva vnete učitelje in uradnike. Prav tako bi bilo treba urediti denarni promet. ⁶⁹

Še pred tem je neimenovani begunec iz Prekmurja poročal, da Slovenci niso na Ogrskem niti politično niti gospodarsko organizirani. Šola je imela,

⁶⁴ Prim. MS, 14. september 1919, št. 9.

⁶⁵ MS, 28. junij 1919, št. 11.

⁶⁶ MS, 5. julij 1919, št. 12.

⁶⁷ MS, 21. junij 1919, št. 10.

⁶⁸ MS, 11. junij 1919, št. 13.

⁶⁹ MS, 25. julij 1919, št. 15.

je pisal, izključno nalogo madžarizirati ter vzgajati učence v zveste renegate. Begunec je tudi opozarjal, da je med tamošnjo inteligenco zelo malo zavednih Slovencev. O narodni zavesti pravi, da se je obdržala le na vasi; še posebej narodno zavedni naj bi bili »Dolinci«, medtem ko o »Ravenčanin« in »Goričancih« beremo, da so podvrženi bolj madžarskemu, meščani pa nemškemu vplivu. Od 100.000 Slovencev v Prekmurju naj bi bil največji del narodno in politično indiferenten. Šole, uradi ter pritisk države naj bi bili ustvarili veliko renegatov. Tako stanje naj bi vladalo vse do zloma stare monarhije. Po zlomu je nova socialnodemokratska vlada postavila za vladnega komisarja v Prekmurju znanega renegata dr. Obala. V nadaljevanju poročevalec omenja razgovore (»neka pogajanja«) februarja 1919 o uveljavitvi določene avtonomije v Budimpešti; poleg treh renegatov so se po tej vesti udeležili razgovorov tudi štirje zastopniki zavednih Slovencev. Po boljševiškem prevzemu oblasti konec marca so po istem viru »vodilna mesta (zasedali) zopet sami renegati in stari madžarski šovinisti«. Beremo o ustanovitvi Murske republike in o njenem koncu. O tem med drugim beremo: »Ta poraz je tembolj razjaril nezadovoljnost Prekmurcev in je povzročil odkrito sovraštvo proti Madžarom, renegatom, boljševikom, Nemcem!« in šele sedaj je »prekmurski Slovenec spoznal samega sebe. Uvidel je, da ima iskati svobodo, zaščito in narodno življenje samo onstran Mure, v mladi in čili Jugoslaviji.«⁷⁰

V tej zvezi je v Murski straži poučna objava februarskega predloga Budimpešte o ureditvi slovenskega vprašanja. Po predlogu naj bi iz slovenskih krajev Železne in Zalske županije ustanovili avtonomno pravno deželo (»vladno poverjeništvu«), imenovano Slovenska krajina. Njen obseg naj bi do podpisa mirovne pogodbe določila posebna komisija, sestavljena iz zaupnikov ogrske vlade in Slovenske krajine. Avtonomija bi obsegala notranje zadeve, pravosodje, šolstvo, prosveto in verska vprašanja. Zakonodajna oblast v avtonomnih zadevah bi bil Slovenski Narodni zbor, voljen po istem postopku kot ogrski parlament s splošno, tajno, enako in »naravnó« volivno pravico. Medtem ko bi bil sedež vladnega poverjeništvu v Murski Soboti, bi imeli v Budimpešti posebno ministrstvo za Slovensko krajino. Med drugim je predlog neslovenskemu življu zagotavljal »lokalno politično in kulturno samoupravo in pravico ogrskega jezika pred vsako oblastjo«. Značilno je, da je Murska straža objavila tekst februarskega predloga šele tik pred jugoslovansko zasedbo Prekmurja in to kot primer madžarskih prizadevanj, da ostane »nadvlada (Prekmurja) v njihovih rokah, a da se ljudstvo vseeno preslepi z avtonomijo«. Po drugi strani naj bi objava osnutka očitno tudi prispevala k pričakovani avtonomni ureditvi Prekmurja v jugoslovanskem okviru. O tem beremo: »Zanimivo pa je, da so Prekmurci že povodom budimpeštanskih pogajanj zahtevali, da se jim mednarodno prizna avtonomija tudi v slučaju, če pripadejo jugoslovanski državi. Zahteva po lokalni samoupravi je utemeljena globoko v njihovi politični mentaliteti in bo potrebno, da jo prizna tudi naša država, sicer si ustvari... prekmursko iredento.«⁷¹

Čez dva meseca je v polemiki s celjsko Novo dobo Murska straža zagovarjala težnjo Višjega šolskega sveta v Ljubljani po začasnih uvedbi »narečne« pisarne za Prekmurje. V zagovor tega beremo, da so bili Prekmurci dolga stoletja kulturno in politično ločeni od ostalih Slovencev. Medtem ko so ostale slovenske pokrajine imele med seboj tesne stike ter »v splošnem« isto zgodovino (to je bil tudi vzrok, da so štajerski Slovenci brez težav sprejeli skupen knjižni jezik), so bili Prekmurski Slovenci »odtrgani od našega razvoja in jim je bilo narečje več kot nam; oni so videli v njem

⁷⁰ MS, 21. junij 1919, št. 10.

⁷¹ MS, 9. avgust 1919, št. 17.

tisto, kar smo mi videli v našem knjižnem jeziku. Imeli so svoje pisatelje, svojo književnost. To zavest imajo še danes...« Zatem beremo, da se Prekmurci po večini veselijo združitve z Jugoslavijo, toda njihovo pojmovanje »je malo drugačno kot je naše, ki smo vsled lepega prosvetnega razvoja vcepili ljudstvu občenarodno zavest in globlje politično naziranje«. Z izjemo narodnozavednih krogov se Prekmurci še vedno bojijo štajercev, Kranjcev, Srbov itd.; to bo seveda minilo, vendar je za prosvetno izenačenje potreben čas in primerna (»dobra«) sredstva. In prav eno teh sredstev je ohranitev domačega jezika v šoli, seveda ob smotrnem uvajanju knjižnega jezika.⁷²

V Murski straži je izšel jugoslovanski vojaški razglas ob zasedbi Prekmurja,⁷³ v prihodnjih dneh pa zanimiv apel, naslovljen na prekmurske Slovence v njihovem narečju. Kot razberemo, so apel pogojili glasovi, po katerih naj bi Radgona pripadla Avstriji. širili so jih nemško usmerjeni Slovenci (»nemčurji«, pač radgonski meščani). Po Prekmurju naj bi širili to vest »potuhnjeni madžaroni«, po Murski straži z namenom, da bi vznemirjali red in mir v tej slovenski pokrajini.⁷⁴ Oktobra je list vedel povedati, da madžaroni širijo govorce o zbiranju madžarske vojske v Sobotišču (Szombathely), ki naj bi kmalu udarila v Prekmurje. Poleg tega madžaroni nagovarjajo slovenske fante, naj zbežijo prek meje ter se pridružijo Madžarom. — Murska straža ni soglašala s pripadnostjo Porabja Madžarski. List je na primer poročal, da v jugoslovansko zasedbeno ozemlje ne »spada več St. Gothard (Monošter) z okoliškimi slovenskimi vasmi in je njegova usoda še negotova. Kakor nam poročajo, je slovensko prebivalstvo v Monoštru in okolici dalo izjavo, da hoče pripadati Jugoslaviji. To izjavo se je takoj odposlalo naši mirovni delegaciji v Parizu. Odločitev pade te dni.«⁷⁵ Drug vir nezadovoljstva je bila napoved, da bo del Prekmurja upravno prišel pod Hrvate.⁷⁶

V prihodnjih mesecih je bila v prekmurskem vprašanju pozornost radgonskega lista še posebej usmerjena v dokončno razmejitve z Madžarsko pa tudi posamičnim protijugoslovanskim nastopom na tem prostoru. V začetku maja 1920 na primer izvemmo, da so prekmurški Vendí — s tem pomenovanjem je Murska straža označila odpuščene notarje, učitelje, uradnike in veleposestnike — poslali antantnim vladam vnovični protest zaradi jugoslovanske zasedbe Prekmurja ter njegove vključitve v jugoslovanski državni prostor.⁷⁷

Promadžarske težnje je, razumljivo, podpiral tudi tisk onkraj demarkacijske črte. Kot središče te dejavnosti je Murska straža označevala Veliko Kanižo, kjer je na primer delovalo madžarsko iredentistično društvo Muraköz.⁷⁸ Odmevnost v radgonskem listu je imel tudi »vendski« list Mikula Sándorja Domovina. V polemiki z njim je Murska straža zavračala trditve, da so Jugoslovani v imenu narodnega edinstva Prekmurce s silo in proti njih volji »spojili« z Jugoslavijo. Dalje izvemmo, da je Mikulov list pisal o splošnem nezadovoljstvu v Jugoslaviji; tamkaj da Srbi zahtevajo Veliko Srbijo, Hrvati svoj »horvaški ország« (državo), enako Slovenci in podobno. Domovina trdi, da so Prekmurci v »vogrskem országu« smeli svobodno uporabljati svoj »vendski« jezik in da zdaj vsiljujejo Prekmurcem slovensko kulturo in slovenske navade. V polemiki s temi in podobnimi stališči je Murska straža odgovarjala: »Mi ne poznamo nikakršne slovenske kulture, pa smo si, hvala Bogu osvojili evropsko, ki je v nasprotju z azijski-

⁷² MS, 4. oktober 1919, št. 26.

⁷³ MS, 16. avgust 1919, št. 18.

⁷⁴ MS, 23. avgust 1919, št. 19.

⁷⁵ MS, 16. avgust 1919, št. 18.

⁷⁶ MS, 30. avgust 1919, št. 20.

⁷⁷ MS, 1. maj 1920, št. 18.

⁷⁸ MS, 3. julij 1920, št. 27.

sko, kakršno ravno razodevajo Madžari našim bratom v Baranji«. Avgusta 1920 so oblasti prepovedale širjenje Domovine po Prekmurju.⁷⁹

Murska straža poroča o prizadevanjih madžarske strani, da bi vendarle prišlo do določenih popravkov že dogovorjene razmejitve v škodo Jugoslavije. Ob tem so se širile govorice o prestavitvi razmejitve na reko Muro.⁸⁰ Zlasti ogrožena naj bi bila Dolnja Lendava, »ključ Prekmurja«. V tej zvezi je Murska straža pisala, da pomeni obstoječa demarkacijska črta »našo minimalno zahtevo, kajti hočemo, da se nam priznajo tudi Slovenci okrog Monoštra«, ter vzklikala »Nočemo tujega, a svoje zahtevamo«. Krajevne oblasti je radgonski list pozival, da z vso odločnostjo zatirajo madžarsko propagando ter vsakega »madžarona, ki bi se drznil škodovati jugoslovanskim državnim interesom brez ozira internirajo v Macedonijo«. ⁸¹ Predvsem pa bi bilo treba Prekmurje po izgubi Radgone vsaj z enim mostom čim tesneje povezati s Slovenijo. — Precej so novi oblasti škodili tudi popisi vojaških obveznikov.⁸²

20. januarja 1921 je Murska straža poročala, da so bila madžarska prizadevanja po reviziji trianonske mirovne pogodbe zaman ter da ostane prekmurska meja nespremenjena.⁸³ S tem pa madžarskih prizadevanj ni bilo konec. Septembra je list poročal, da je madžarski zunanji minister na zasedanju Društva narodov znova načel vprašanje korekture meja v korist Madžarske. Ob tej priložnosti je jugoslovanski zunanji minister Ninčić predlagal, da bi prišlo do medsebojnih popravkov, od tega v korist Jugoslavije v okolici Subotice. Dalje beremo, da je jugoslovanska vlada odstopila od Ninčićenega predloga »strogo (v okviru) določb trianonske pogodbe in teritorialnega statusa quo«. List je tudi pisal, da bi Madžarska želela na območju Prekmurja Dolnjo Lendavo ter dvajset obmejnih vasi »katerih sedem je popolnoma slovenskih«. Šlo naj bi za 17.000 prebivalcev, od tega približno polovica Madžarov. Pobudo za revizijo naj bi po pisanju Murske straže menda dal za Madžare uspešen plebiscit na območju gradiščanskega Šopronja.⁸⁴ Na drugem mestu beremo, da obsega madžarska zahteva 26 do 28 vasi z območja dolnjelendavskega okraja.⁸⁵

Ko je Murska straža konec novembra 1922 ocenjevala razmejitve v Prekmurju, je poudarila, da je parlška mirovna konferenca kot razmejitveno črto določila razvodnico med Muro in Rabo. Radi tega smo tudi izgubili 5000 porabskih (»rabskih«) Slovencev z Monoštrom vred. O njih beremo, da imajo v tamkajšnjih župnijah (imenovane so Gornji in Dolnji Senik in števanovci) v cerkvi slovenski jezik, medtem ko je v Monoštru in Farkaševcih celo v gostilnah najti slovenske plakate. Pač pa »smo izgubili... dve skoro (v celoti) ponemčeni župniji Dobra in Rabski sv. Martin s sedem tisoč stotriinšestdeset prebivalci, med katerimi je zlasti ob Rabi še veliko Slovencev, ker je ta del prišel k nemški Avstriji, kamor je končno pripadla tudi Radgona z okolico ali okroglo 5000 prebivalcev, izmed katerih se jih je šele polovica zavedla svojega slovenskega pokolenja pri ljudskem štetju«. Po drugi strani pa je mirovna konferenca dala Jugoslaviji nekaj Madžarov v okolici Dolnje Lendave. Zatem omenja Murska straža delovanje mednarodne razmejitvene komisije leta 1921 in piše, da so tedaj »madžarski agitatorji vprizorili pred to komisijo protijugoslovanske demonstracije«; posledica je bil predlog Društvu narodov, naj se Madžarski vrne 26 občin skupaj z Dolnjo Lendavo. Med tako prizadetim prebivalstvom naj bi bila »polovica Slovencev z dvema popolnoma slovenskima župnijama... Čepinci

⁷⁹ MS, 16. september 1921, št. 37.

⁸⁰ MS, 19. junija 1920, št. 25.

⁸¹ MS, 26. junij 1920, št. 26.

⁸² MS, 12. avgust 1920, št. 33.

⁸³ MS, 20. januarja 1921, št. 3.

⁸⁴ MS, 21. september 1922, št. 38.

⁸⁵ MS, 28. september 1922, št. 39.

in Vel. Dolenci«. Jugoslovanski predstavnik v razmejitveni komisiji je proti predlogu protestiral. Septembra 1922 je sledila izjava zasedanja Društva narodov, da ne more v tem vprašanju ničesar ukreniti ter da je bil zato predlog izročen v pretres Vrhovnemu svetu te organizacije (Murska straža: »veliki svet antante«), ki je 10. septembra 1922 končno odločil, da se »meje v Prekmurju ne sme izpremeniti, ampak mora natančno ostati trianonska črta, kakor jo je izmerila razmejitvena komisija in postavila že tudi v terenu mejnike. Naš diplomatični zastopnik zunanjega ministrstva je bil tajnik M. Antić, ki je skrbno in vneto zagovarjal naše stališče.«⁸⁶

Zusammenfassung

DIE ZEITUNG »MURSKA STRAŽA« ÜBER DIE SLOWENISCHE NORDGRENZE UND DAS LAND AN DER MUR IN DEN JAHREN VON 1919 BIS 1922

Tone Zorn

Die Studie analysiert die Veröffentlichungen der Zeitung »Murska straža«, die im april 1919 in Gornja Radgona (Oberradkersburg) zu erscheinen begann. Die Zeitung bezeichnete sich als überparteiliches Organ, dessen Arbeit vor allem der Unterstützung der slowenischen nationalen Bestrebungen auf dem breiteren Gebiet der östlichen Steiermark und des Landes an der Mur galt. Ihrer Orientierung gemäss befürwortete die Zeitung die Zugehörigkeit des heute österreichischen Radkersburg (Radgona) zu Jugoslawien. Das gleiche gilt für das Land an der Mur. Darüber hinaus trat »Murska straža« konsequent gegen den deutschen Nationalismus und seine Forderungen auf Teile des slowenischen Gebietes auf.

In diesem Zusammenhang werden in die Studie die Reaktionen auf die gleichzeitig stattfindenden Geschehnisse im österreichisch-jugoslawischen Grenzgebiet und noch besonders in Radkersburg (bis zur Räumung dieser Stadt durch die jugoslawische Bevölkerung Ende Juli 1920) aufgenommen, dann aber wurde die Grenzproblematik auf die Gegend von Apače (Abstall) den das benachbarte Österreich an sich bringen wollte, übertragen.

Ausserdem wird in der Studie auf die Meinung von »Murska straža« über das Land an der Mur und die dort ansässigen Slowenen eingegangen. Aus den Veröffentlichungen von »Murska straža« in ihrem ersten Erscheinungsjahr sollen jene Artikel ausgesondert werden, die über das Echo der ungarischen bolschewistischen Revolution im Murgebiet schreiben. Des weiteren wurde in der Zeitung noch zu den nationalen Verhältnissen im Land an der Mur und zu den Fragen der endgültigen Grenzziehung zu Ungarn diskutiert.

⁸⁶ MS, 22. novembra 1922, št. 47.